

HOŘEJŠ, M. *Nacistická germanizační a osídlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava*
Praha: Karolinum, 2023, 431 s.

Recenzovaná publikace vycházející z disertační práce, kterou autor v roce 2018 obhájil na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, analyzuje nacistické germanizační snahy na území Protektorátu Čechy a Morava realizované pomocí pozemkové a osídlovací politiky. V úvodu práce Hořejš podrobně rozebírá dosavadní publikace a statě, které se zkoumanou problematikou v minulosti zabíraly, přičemž se hlásí zejména k dílům Jitky Balcarové a Barbory Štolleové, na které dle svých slov navazuje. Monografie se skládá z úvodu, závěru a čtyř rozsáhlých a dále dělených obsahových kapitol. Navzdory názvu publikace autor nezkoumá pouze osídlovací politiku v protektorátu, ale zabývá se i dalšími souvisejícími tématy, jakými jsou například teoretická východiska a koncepce germanizace či organizace a ideové zakotvení organizací a úřadů, které se na realizaci germanizační politiky podílely. Z hlediska časového pak autor nezkoumá pouze období protektorátu, nýbrž se zabývá i nacistickým přístupem k nemovitému majetku v odstoupeném pohraničí.

V poměrně obsáhlém úvodu kromě již zmíněné analýzy dřívějších děl seznamuje autor čtenáře s metodikou práce a provedeným archivním výzkumem. První obsahová kapitola je pak věnována nacistickým germanizačním a osídlovacím plánům. Autor zde přehledně představuje některé teoreticko-filozofické koncepce, na kterých germanizační politika stála, například tzv. *mýtus o krvi a půdě* či koncept německého životního prostoru *Lebensraum*. Kromě obecnějších teoretických postulátů jsou v této kapitole analyzovány konkrétní plány na germanizaci protektorátního území. Tato pasáž demonstruje nejednotnost nacistického přístupu k otázce protektorátu. Vlastní plány týkající se budoucnosti porobeného území prezentovali říšský protektor Konstantin von Neurath, státní tajemník Karl Hermann Frank a později i zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. Kromě nich se však ke konečnému osudu protektorátního území vyjadřovaly i další osoby, které měly na konkrétním budoucím uzpůsobení vlastní mocenské zájmy. Ve výše uvedené kapitole autor zdařile vykresluje roztříštěnost nacistických mocenských center a vzájemnou animozitu mezi čelnými představiteli nacistického Německa. S těmito motivy pak autor pracuje i v dalších částech publikace.

Druhá, kratší kapitola se věnuje nacistickým osídlovacím aktivitám v odstoupeném pohraničí, v Říšské župě Sudety. Autor v této části analyzuje právní základ nacistické pozemkové politiky, jejímž cílem byly rozsáhlé změny ve struktuře vlastníků půdy, a zkoumá i následné kolonizační projekty, které však zůstaly ve větší míře nere realizovány.

V následující kapitole autor představuje klíčové nacistické orgány, instituce i nestátní organizace podílející se na osídlovací a germanizační politice. Analyzována jsou jejich poslání a cíle, organizační struktura, historická geneze i personální obsazení. Zkoumány jsou mimo jiné Hlavní rasový a osídlovací úřad (RuSHA), Říšský komisariát pro upevnění němectví (RKFDV) a Středisko na podporu etnických Němců (VoMi), tedy organizace, jejichž hlavní představitelé byli po skončení II. světové války souzeni v jednom z amerických následných norimberských procesů za zločiny proti lidskosti související s programy rasové čistoty. Opomenuta není ani stěžejní role říšského ministerstva zemědělství a protektorátních úřadů. Pominuty nejsou již před válkou působící německé nestátní organizace a spolky. Velká pozornost je pak pochopitelně věnována procesu obnovení pozemkového úřadu, Bodenamt, kterému je věnována, s ohledem na rozhodující podíl na realizaci osídlovací politiky, velká pozornost i v navazujícím textu knihy (stejně jako jeho vedoucímu Ferdinandu Fischerovi). Kapitola je zakončena zajímavým exkurzem do nacistických rasových výzkumů prováděných na území protektorátu. Autor čtivě přibližuje provádění pavědeckých výzkumů z oblasti rasové čistoty i snahy o vybudování institucionálního vědeckého pracoviště zaměřeného na rasovou vědu.

Poslední, rozsahově zdaleka nejobsáhlejší, kapitola se věnuje samotné realizaci nacistické pozemkové a osídlovací politiky v protektorátu. Autor nejprve rozebírá právní normy, na jejichž základě Bodenamt realizoval své cíle. Zajímavé je zdůraznění odlišného přístupu, který měl zdůrazňovat tvrzenou autonomii protektorátu a kromě nových norem využíval i překroucené normy československé. Detailně přiblíženy jsou i nacistické snahy o vytvoření ostrůvků němectví a o rozbití a rozdrobení českých a moravských sociokulturních územních útvarů.

Na praktických příkladech je představena nacistická protižidovská majetková politika i zásahy proti velkým pozemkovým vlastníkům z řad šlechty a církve. Právě složitému postavení šlechty v protektorátní germanizační a pozemkové politice se Hořejš věnuje zvláště detailně. Tato část monografie přináší nové zajímavé poznatky o nacistickém dvojakém přístupu k čelným představitelům aristokracie. Tabulky, které tuto část doplňují, jasně demonstrují velký rozsah pozemků náležejících šlechtickým rodům, na které byla uvalena nucená správa nebo které byly právoplatným majitelům odňaty.

Další část čtvrté obsahové kapitoly je věnována původu německých osídlenců umístěných na území protektorátu. Autor se zaměřuje na dvě větve nových osídlenců. Na osoby přicházející z oblastí Besarábie, Dobružže, Bukoviny a dalších lokalit v jihovýchodní Evropě a na takzvané tridentské Němce přicházející z oblastí jižního Tyrolska a Trident-ska. Ve vztahu ke kolonistům z jihovýchodní Evropy se autor věnuje zejména etnickému a náboženskému složení těchto osob, jakož i jejich sociálnímu a profesnímu zázemí. Ve vztahu k tridentským Němcům jsou pak analyzovány zejména mezinárodní spory mezi nacistickým Německem a fašistickou Itálií týkající se této skupiny obyvatel a její státní a národnostní příslušnosti.

V poslední části čtvrté kapitoly pak Hořejš představuje konkrétní výsledky nacistických osídlovacích projektů. Nejprve se zaměřuje na pilotní osídlovací projekt realizovaný v obcích Košátky, Kropáčova Vrutice a Velké Všelisy, kam byli umístěni osadníci z Besarábie. Následně analyzuje i průběh a výsledky osídlovacích pokusů v obvodech Brno, České Budějovice a Olomouc. Autor přehledně upozorňuje na hlavní nedostatky a problémy, které tyto projekty doprovázely, i na jejich chabé výsledky.

Recenzovaná publikace pokrývá zkoumanou problematiku komplexním způsobem a přináší větší množství nových či méně známých poznatků týkajících se nejen nacistické germanizační a osídlovací politiky, ale i společenské a politické reality Protektorátu Čechy a Morava. Text knihy je více než vhodně doplněn dobovými fotografiemi, mapami, nákrasy a autorskými tabulkami, které podtrhují některé autorovi argumenty a závěry. Monografii tak lze bez jakýchkoliv pochybností doporučit čtenářům s různým odborným zaměřením, ale i laikům se zájmem o sociální, hospodářské a právní dějiny.

Jan Beránek

doi: 10.14712/2464689X.2024.24